

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 2

ELAZIĞ - 1997

KUR'AN'DA İSLAM VE ŞERİAT KAVRAMLARINA SEMANTİK BİR YAKLAŞIM

Yrd.Doç.Dr. H.Mehmet SOYSALDI*

GİRİŞ:

Kur'an'daki kavramların daha iyi anlaşılabilmesi, Kur'an sistemindeki kavramlar ağına hakkıyla vakıf olmaya ve bu kavramları Kur'an konteksti içerisinde değerlendirmeye bağlıdır. Kur'an'daki kavramları açıklarken, kelimelerin manalarının zaman içinde gösterdiği değişiklikleri gözönünde bulundurmamız gerekir. Çünkü kelimeler, zaman içerisinde meydana gelen psikolojik ve sosyal olaylar ile milletlerin kurdukları medeniyetlere bağlı olarak ortaya çıkan çeşitli faktörlerle bir takım farklılıklar gösterebilmektedirler.

Kelimelerin zaman içerisindeki mânâ değişiklikleri semantik ilminin konusudur. Semantik, Yunanca, semantikos'tan gelen ve manalı, manidar, gizli anlamı olan bir kelimedir. Bunun fiil kökü Yunanca "semainein" olup, "göstermek, mânâ vermek, kastetmek" anlamına gelmektedir.¹ Semantik Türkçe'de; mânâ ilmi, sözlerin manası ilmi ve anlambilimi² olarak kullanılmaktadır. Kısaca semantik, bir dilin anahtar terimleri üzerindeki analitik çalışmadır.³ Yani kelimelerin tarihî seyir içinde kazandığı manalar bakımından yapılan bir incelemedir. Biz de burada semantik ilminin verilerinden istifade ederek, Kur'an-ı Kerim'de İslam ve Şeriat kavramlarının semantik tahlilini yapmaya çalışacağız.

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Korzybski, Alfred, *Science and Sanity*, America 1958, s.19.

² *Türkçe Sözlük*, T.D.K, Ankara 1983, II, 1033.

³ İzutsu, Toshihiko, *God and Man in the Koran*, Tokyo 1964, s.11; Semantik hakkında daha fazla bilgi için bkz, Ulman, Stephan, *Semantics*, Oxford, New York 1979, s.6; Palmer, F.Robert, *Semantics*, Cambridge University Press, Londra 1976, s.35-41; Aksan, Doğan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Ankara 1978, s.118-121; Soysaldı, Mehmet, *Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan Yayınları, İzmir, 1997, s.5-16.

A) İSLAM KAVRAMI

1- Lügat Yönünden İslam Kavramı:

İslam kelimesi Arapça'da "Se-Li-Me: سَلِمَ" kökünden hemzeyle ta'diye edilerek (geçişli) yapılan "Es-Le-Me: اسْلَمَ" fiilinden gelmektedir. İslam kelimesi "Es-Le-Me: اسْلَمَ" fiilinin mastarıdır. Arapça'da "se-li-me: سَلِمَ" kökü, "bir şeyden kurtulmak, berî olmak" anlamına gelirken, "es-le-me: اسْلَمَ" fiili başlıca şu anlamlarda kullanılmaktadır⁴:

a) İtaat etmek, boyun eğmek ve teslim olmak:

Kur'an'ın birçok anahtar terimleri gibi "İslam" veya onun fiili "es-le-me: اسْلَمَ" İslam'dan önceki bir mâziye sahiptir. Câhiliye döneminde bu kelime "teslim etmek, vermek" anlamında kullanılırdı. Daha açık bir ifade ile Esleme fiilinin manası, "bir kimsenin kendisi için çok değerli olan, vazgeçilmesi çok güç olan bir şeyi isteyen kimseye vermesi" demektir. Bu değerli şey, bazan insan için en değerli olan kendi varlığı da olabilirdi. Bu durumda "esleme: اسْلَمَ" fiili, "kendini teslim etmek" anlamını taşırdı. Teslim ettiği bu şey, kişinin kıymetli arkadaşlarından, yahut kabilesi mensuplarından biri de olabilirdi ki; bu halde kelime, "hıyânet" manasını ifade ederdi. Hasılı kelimenin esas manası, "kişinin değerli bir şeyini başkasına vermesi" dir.⁵

b) İslam dinine girmek, müslüman olmak:

Buna göre, " اسْلَمَ الرَّجُلُ " denildiği zaman, kişinin İslam dinine girdiği, müslüman olduğu anlatılırdı.

⁴ Bkz, el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihah Tâcu'l-Luga ve Sihahu'l-Arabiyye*, Beyrut 1979, V,1952; İbn Fâris, *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga*, Kahire 1266, III,90; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut trs, II,192,193; Ragıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, Mısır 1970, s.351; ez-Zebîdî, *Muhibbû'd-Din Ebî Fayz Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseynî el-Vasîfî, Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus*, Beyrut trs, VIII, 340.

⁵ İzutsu, a.g.e., s.199.

c) Bir adamı, bir düşmanı v.s'yi perişan eylemek, teslim etmek:

Bu anlamda Araplar bir kişi birini düşmanından korumayıp, onu tehlikeye attığı zaman “ **أَسْلَمَ فُلَانٌ فُلَانًا** ” derlerdi.⁶

d) İşini havâle etmek, ısmarlamak:

“ **أَسْلَمَ أَمْرَهُ لَهُ وَالْيَهُ** ” “İşini ona havâle etti, ısmarladı” anlamına gelmektedir.⁷

e) Malı sonradan almak üzere parayı peşin vererek alış veriş yapmak:

“ **أَسْلَمَ فِي الْبَيْعِ** ” “Malı sonradan almak üzere parayı peşin vererek alış veriş yaptı” anlamına gelmektedir.⁸

f) Sulh yapmak:

“ **أَسْلَمَ فُلَانٌ** ” denildiğinde; “ **دَعَلَ فِي السُّلْمِ** ” “filan sulha girdi, sulh yaptı” anlamına gelmektedir.⁹ “Silm” kelimesi, “selâmet, kurtuluş ve barış” manasında kullanılmıştır.

g) Meşgul olduğu şeyi bırakmak:

“Esleme: **أَسْلَمَ**” fiili, “ **كَانَ رَاعِيًّ غَنَمٍ ثُمَّ أَسْلَمَ** ” “O, koyun çobanı idi, sonra o işi bıraktı” cümlesinde olduğu gibi, “meşgul olduğu şeyi terketmek” anlamında da kullanılmaktaydı.

İstilâhî anlamda İslam ise, kişinin özünü Allah'a teslim etmesi, yalnız O'na kulluk edip O'nun buyruklarına boyun eğmesi demektir.¹⁰ Daha sonra “İslam” kelimesi, Peygamber (s.a.v)'in Allah'tan getirdiği “din”e, kayıtsız şartsız Allah'a boyun eğmeye tahsis edilmiştir. Bu teslimiyetlerdir ki, insanın âlemlerin Rabbine boyun eğişi kendi irâdesiyle ortaya çıkar. Bu irâdî teslimiyet ise İslam'ın özüdür. İslam'ın bu özel mânâsında şu âyet-i kerime nâzil olmuştur:

⁶ İbn Manzûr, a.g.e., II,192.

⁷ ez-Zebidî, a.g.e., VIII,340.

⁸ İbn Manzûr, a.g.e., II,193.

⁹ İbn Manzûr, a.g.e., a.y.

¹⁰ Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul,1988, II,75.

...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...

“...Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'a râzı oldum...”¹¹

Buna göre İslam'ın tarifi, bu özel manasıyla kullanılmak suretiyle genel olarak şöyledir: İslam, Âlemlerin Rabbine ihtiyârî olarak boyun eğıştır. Bunun tezahürü de, Allah'ın, Resûlü Muhammed (s.a.v)'e vahyedip, insanlara tebliğini emrettiği şeriatına uymaktır.¹²

Buharî, Müslim ve diğer hadis kitaplarında Ömer İbn el-Hattab, Ebû Hureyre ve başka sahabîlerden rivâyet edilen ve “Cibrîl Hadisi” adı ile meşhur olan sahih hadiste belirtildiği üzere Resûl-i Ekrem (s.a.v) bir gün sahabîlerle beraber iken Cibrîl (a.s) bir insan şeklinde gelip Hz.Peygamber'e iman, İslam ve ihsan kelimelerinin dinî mânâlarını, kıyâmetin ne zaman kopacağını ve kıyâmet âlametlerini sormuş ve soruları Resûl-i Ekrem (s.a.v) tarafından cevaplandırılmıştır. Bu hadiste Hz.Peygamber (s.a.v) Cebrâil'in sorusunu cevaplarken İslam'ı şöyle ta'rif etmiştir: “İslam: Allah'tan başka (hak) ilâh olmadığına ve Muhammed (s.a.v)'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekat vermen, ramazan orucunu tutman ve yoluna gücün yetiyorsa Kâbe'yi hac etmendir”. O, imanı da şöyle ta'rif etmiştir:

“Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhîret gününe iman etmen, bir de kaderin hayrına da şerrine de inanmandır.”¹³

Râğıb el-İsfehânî de İslam kelimesinin şeriat dilinde iki mânâyâ geldiğini belirtmekte ve bu mânâları şöyle açıklamaktadır:

a) Birincisi: İtikad olsun veya olmasın dil ile ikrar ve itiraf etmek, yani müslüman olduğunu söylemektir. Nitekim,

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا...

“Köylüler (bedeviler) “inandık” dediler. De ki: “Siz inanmadınız, fakat “İslam olduk” deyin”¹⁴, âyetinde bu mânâ kastedilmiştir.

¹¹ Mâide, 5/3.

¹² Diğer Tarifler için bkz, Zeydan, Abdülkerim, *Usûlu'd-Dâ'vet*, Bağdat 1981, s.9-13; *el-Medhal Li Dirâseti's-Şeriatil-İslamiyye*, Bağdat 1982, s.38; Akseki, A.Hamdi, *İslam*, İstanbul 1943, s.13; Mevdûdî, *Mebâdiu'l-İslam*, Beyrût 1980, s.4.

¹³ el-Buharî, İman 36; Müslim, İman 1.

¹⁴ Hucurât, 49/14.

b) İkincisi ise, müslümanlığı dil ile ikrar ve itiraf edip, kalp ile tasdik ve gereğince amel etmektir. Nitekim, İbrâhim (a.s) ile ilgili bir âyette; الْعَالَمِينَ

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمَ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ

“Rabb'i ona: 'İslam ol!' demişti, ' O da âlemlerin Rabb'ine teslim oldum', dedi”¹⁵ buyrulması bu anlamdadır.¹⁶

2- Kur'an-ı Kerim'de İslam Kavramı:

Kur'an-ı Kerim'de İslam kelimesi oldukça fazla kullanılmıştır. İslam kelimesinin kullanıldığı âyetleri teker teker incelediğimizde Kur'an'da İslam kelimesinin başlıca üç anlamda kullanıldığını görmekteyiz. Şimdi bu âyetleri ve hangi anlamlarda kullanıldığını inceleyelim:

1- İslam kelimesinin “İslam olma, müslüman olmak” anlamında kullanılışı:

“...فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا...” “...Eğer İslam olurlarsa doğru yolu bulurlar...”¹⁷

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا...

“Gerçekten Tevratı biz indirdik, onda yol gösterme ve nûr vardır. İslam olmuş peygamberler, onunla yuhudilere hüküm verirler...”¹⁸

“...فُلْ إِنِّي أَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ...” “...Ben İslam olanların ilki olmakla emrolundum' de...”¹⁹

Yukarıda zikrettiğimiz üç âyette de “esleme: ‘أَسْلَمَ’ fiili “İslam olma” anlamında kullanılmıştır.²⁰

“...فَقَاتِلُوهُمْ أَوْ يُسْلِمُوا...” “...Onlarla çarpışsınız, yahut onlar İslam olurlar...”²¹ Yani “onlar İslam olunca artık çarpışmazsınız” demektir.

¹⁵ Bakara, 2/131.

¹⁶ Ragıb, a.g.e., s.351.

¹⁷ Al-i İmrân, 3/20.

¹⁸ Mâide, 5/44.

¹⁹ En'âm, 6/14.

²⁰ Bkz., Ebû Hayyân, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Yusuf İbn Ali Yusuf İbn Hayyân, el-Bahru'l-Muhît, Riyad trs, II, 413; Ateş, a.g.e., III,123.

İslam olmak, “teslim olmak veya müslüman olmak” anlamına gelir. Ayette iki anlam vardır. Düşman teslim olunca veya müslüman olunca savaş sona erer. Bu âyette Arapların, samimi olup olmadıklarının deneneceği, bunun için güçlü bir milletle çarpışacakları veya o milletin İslam olacağı bildiriliyor.²²

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا...

“Bedevî Araplar: 'İnandık' dediler. De ki: 'İnanmadınız, fakat 'İslam olduk' deyin...”²³

Bu âyetteki “أَسْلَمْنَا” kelimesi hakkında Prof.Dr.Süleyman Ateş şöyle demektedir: “Bu âyette “أَسْلَمْنَا” kelimesi, “اسْتَسَلَمْنَا” anlamındadır. Yani “barışa girdik, vuruşmayı bıraktık”, demektir. “Barışa girmek” demek olan İslam, “itaat ve taat” anlamındadır. Kur'an'da İslam, “kişinin kendisini Allah'a teslim ve O'na gönülden itaat etmesi” anlamında kullanıldığı gibi gönülden değil, sadece “sözlü itaat” anlamında da kullanılmıştır.

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْتُ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

“Rabbi ona 'İslam ol!' dedi, O'da, Alemlerin Rabbine teslim oldum', dedi”²⁴ âyetinde İslam birinci anlamdadır.

“...Fakat 'biz İslam olduk' deyin. Henüz kalplerinize iman girmedim...”²⁵ âyetinde ise ikinci anlamda kullanılmıştır. Birinci anlamda İslam, iman ve ihlase eşittir. İkinci anlamdaki İslam ise imandan farklıdır. İman, “gönülden tasdik”, İslam ise, “dil ile itaattan” ibarettir. İman sadece kalp ile olur. Halbuki İslam kalp ile olduğu gibi, sadece dil ile de olabilir. Bu bakımdan İslam imandan geneldir, iman İslamdan özeldir. Âyetlerde bedevî Arapların, “İslam olduk” sözleri, iman ve ihlaslarına delil sayılmamıştır. Çünkü davranışları, ihlas ve imana aykırıdır. Fakat bunların bu davranışları nifâk da sayılmamıştır. Çünkü bunlar henüz medenileşmemişlerdi. Sadece “müslüman olduk”, demekle müslüman olacaklarını sanıyorlardı. Yüce Allah onların söz ve davranışlarını ortaya koyarak gerçek imanın nasıl olması gerektiğini anlatmaktadır. Gerçek

²¹ Fetih, 48/16.

²² Bkz., et-Taberî, a.g.e., XXVI,84; Elmalılı, a.g.e., VI, 4416; Ateş, a.g.e., VIII,478,479.

²³ Hucurât, 49/14.

²⁴ Bakara, 2/131.

²⁵ Hucurât, 49/14.

iman, gerektiğinde mal ve canıyla Allah yolunda cihada hazır olmayı gerektirir. İnandık deyip cihaddan kaçmak, gerçek imanla bağdaşmaz”²⁶

“يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ اسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ...”
*“İslama girdiklerini senin başına kakıyorlar. De ki İslamınızı benim başıma kakmayın...”*²⁷

وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَمِنَ الْقَاسِطِينَ فَمَنْ اسْلَمَ فَأُولَئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا

“Bizden müslümanlar da var, doğru yoldan sapanlar da var. Kim İslam olursa işte onlar doğru yolu aramışlardır.”²⁸

Görüldüğü gibi son iki âyette de “اسْلَمُوا ve اسْلَمَ” fiilleri “İslam oldu” anlamında kullanılmıştır.²⁹

2- İslam kelimesinin “teslim olmak, boyun eğmek” anlamında kullanılışı:

يَلِي مَنْ اسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ...

“Bilakis, kim işini güzel yaparsa özünü Allah'a teslim ederse onun mükâfatı Rabb'inin yanındadır...”³⁰

Bu âyetteki “özün Allah'a teslim edilmesinden” maksat; Allah'a itaat yolunda nefsi alçaltmak ve Allah'ın emrine boyun eğmektir. İslam'ın aslı teslim olmaktır. Çünkü o, “اسْتَسْلَمْتُ لِأَمْرِهِ” “emrine teslim oldum” ifadesinden alınmıştır. O teslimiyet ise Allah'ın emrine boyun eğmektir. Müslüman azalarını Allah'a itaata boyun eğdirdiği için müslüman olarak isimlendirilmiştir. Nitekim er-Rebî; “اسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ” “kendini Allah'a teslim etti” ifadesinden maksat; taatı sırf Allah için yapmaktır, demiştir. O bu görüşünü şu beytinde açıklamaktadır:

²⁶ Ateş, a.g.e., VIII,534.536.

²⁷ Hucurât, 49/17.

²⁸ Cin, 74/14.

²⁹ Bkz., et-Taberî, a.g.e., XXVI,145; el-Kurtubî, a.g.e., XIX,16; Elmalılı, a.g.e., VI,4467; Ateş, a.g.e., X,93.

³⁰ Bakara, 2/112.

أَسْلَمْتُ وَحَيِّي لِمَنْ أَسْلَمَتْ لَهُ الْأَرْضُ تَحْمِيلُ صَحْرًا نِقَالًا
وَأَسْلَمْتُ وَحَيِّي لِمَنْ أَسْلَمَتْ لَهَا الْمَرْزُ نَحْمِيلُ عَرَبًا زُلَالًا

“Özümü, ağır kayaları taşıyan yeryüzünün kendisine boyun eğdiği zâta teslim ettim. Özümü tatlı, akıcı ve buz gibi suları yüklenmiş olan bulutun kendisine boyun eğdiği zâta teslim ettim.”³¹

Şu âyette de İslam kelimesi “teslim olmak, boyun eğmek” anlamında kullanılmıştır:

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمَ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

“Rabb'i ona: 'İslam ol!' demişti, 'Alemlerin Rabb'ine teslim oldum' dedi.”³²

Âyetteki “İslam ol” emrinin muhatabı Hz.İbrahim'dir. Bazı âlimler, bu emrin Hz.İbrahim (a.s)'a peygamberlikten sonra olduğunu ve “teslim ol!” sözünden maksadın ise İslama girip iman etmek olmayıp başka şeyler olduğunu söylemişlerdir. Bu şeylerin neler olduğunu şu şekilde sıralamışlardır:

a) Allah'ın emirlerine boyun eğmek, onları hemen kabul edip benimsemek ve hem kalp ile hem de dil ile yüz çevirmeyi bırakmak Hz.İbrahim ve Hz.İsmail (a.s)'ların: “Ey Rabbimiz, bizi ikimizi; sana müslüman (teslim) olanlardan yap”³³ sözlerinden maksatları da budur.

b) Esam'ın söylediğine göre bunun manası şudur: “Ey İbrahim! ibadetinde ihlaslı ol, ibadetine şirk ve riyâ karıştıрма”

c) İslam üzere dosdoğru ol ve tevhid inancında sebat et:

فَاعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ “Bil ki Allah'dan başka ilah yoktur.”³⁴

İman kalbin sıfatıdır. Hz.İbrahim, Allah'ı daha önce kalbi ile tanımış, Allah da onu “teslim ol (müslüman ol)” sözü ile, azaların ve bedeninin amelleri ile mükellef kılmıştır.³⁵

³¹ et-Taberî, a.g.e., I,493; er-Râzî, Fahrüddin Muhammed İbn Ömer, et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb), Tahran, trs, II,676.

³² Bakara, 2/131.

³³ Bakara, 2/128.

³⁴ Muhammed, 47/19.

³⁵ et-Taberî, a.g.e., I,560; er-Râzî, a.g.e., II,740; el-Kurtubî, a.g.e., II,134.

Bu âyetin tefsirinde Prof.Dr.Süleyman Ateş şöyle demektedir: “İbrahim tevhid dinini tebliğ etmiş, Allah'a teslim olmuştur. Onun dini olan tevhidten, Allah'a teslim olmaktan yüz çevirirse kendisini alçaltmış olur. Yalnız İbrahim değil, ondan önceki peygamberler de, onun soyundan gelen peygamberler de hep tevhidini, Allah'a teslim olmaktan, yalnız Allah'a kul olmaktan ibaret olan İslamı getirmişler, onu öğütlemişlerdir. İbrahim, bunu oğullarına tavsiye ettiği gibi torunu Ya'kub da oğullarına müslüman olmalarını ve ancak müslüman olarak can vermelerini öğütlemiştir.”³⁶

... فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ...
de ki: 'Ben kendimi Allah'a teslim ettim'...³⁷

Bu âyette Hz. Muhammed (s.a.v)'e, kendisiyle tartışmaya girenlere, kendisinin Allah'a teslim olduğunu söylemesi, kabul etmedikleri takdirde ise kendisinin görevinin sadece tebliğ olduğunu söylemesi buyuruluyor.³⁸

Hak Teâla'nın: أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ “Kendimi Allah'a teslim etmiş bulunmaktayım” sözüne gelince, bunda birkaç izah şekli bulunmaktadır:

a) Ferrâ, bunun manasının, “ibadet ve amelimi sırf O'na tahsis ettim” şeklinde olduğunu; “sırf O'nun için yaptım, O'na başkası ortak olmadı” manasında da, أَسْلَمْتُ الشَّيْءَ لِفُلَانٍ denildiğini belirterek şöyle der: “Buradaki 'el-vech (yüz, zât)' kelimesinden maksat, Hak Teâla'nın tıpkı: يُرِيدُونَ وَجْهَهُ “O'nun vechini, yani O'na ibadeti dileyerek”³⁹ âyetinde olduğu gibi, ibadet ve ameldir. Yine, “bu, işin özüdür” manasında هَذَا وَجْهُ الْأَمْرِ denilir. İhtiyacından dolayı bir adam bir başkasına yöneldiğinde, o kimse,

وَجَّهْتُ وَجْهِيَ إِلَيْكَ der. Yine kendisinden geri dönemiyeceği bir şeye dalan kimseye de, مَرَّ عَلَى وَجْهِهِ “yüz üstü gitti” denilir.

³⁶ Ateş, a.g.e., I,242.

³⁷ Al-i İmrân, 3/20.

³⁸ Ateş, a.g.e., II,25.

³⁹ Kehf, 18/28.

b) Bu tabirin ikinci manası, “işimin ve ibadetimin özünü Allah'a teslim ettim” demektir. Buna göre mânâ, “benden sâdır olan her ameli yapmamın yegane sebebi, Allah'a kulluk, O'nun ulûhiyyetine ve hükümlerine inkiyâttır” şeklindedir.

c) Bu tabirin üçüncü manası; “kendimi Allah'a adadım” demektir. İbadet hususunda, kişinin kendini Allah'a adamasından daha yüce bir makam bulunmaz. Böylece insan kendisini Allah'a ibadete vermiş, Allah'ın dışında herşeyden yüzçevirmiş gibi olur.⁴⁰

“...وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا...” “...Göklerde ve yerde olanların hepsi, ister istemez, O'na teslim olmuştur...”⁴¹

İslam kelimesinin bu âyetteki mânâsı “teslim olma, boyun eğme ve itaat etme” anlamına gelir. Allah Teâla'nın dışındaki bütün varlıklar, zâtı bakımından mümkün varlıklardır. Zâtı bakımından mümkün olan her varlık, ancak Allah'ın var etmesiyle var, yok etmesiyle de yok olur. O zaman, Allah'ın dışında bulunan her şey, varlık ve yokluk tarafından, Allah'ın celâline boyun eğmiş ve O'na itaat etmiştir. İşte boyun eğip inkiyâd etmenin nihyeti de budur. Sonra, bu izahta başka bir incelik daha vardır ki, o da şudur: “O'na boyun eğmiştir” ifadesi, bir hasr ifade eder. Yani, “göklerde ve yerde bulunan herşey ve herkes, başkasına değil, sadece ve sadece O'na boyun eğmiştir” demektir.⁴²

Aynı anlamda İslam şu âyetlerde de kullanılmaktadır:

“...وَتَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ...” “...Biz O'na teslim olanlarız”⁴³

Ebû Müslim şöyle demiştir: وَتَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ tabirinin manası; “Allah'ın emrine razı olmak ve O'na muhalefet etmemek suretiyle O'nun emrine teslim olan, inkiyâd edenleriz” demektir ki, bu Allah'a iman eden kimselerin vasfıdır.⁴⁴

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا...

⁴⁰ er-Râzî, a.g.e., III,631.

⁴¹ Al-i İmrân, 3/83.

⁴² er-Râzî, a.g.e., III,733; el-Kurtubî, IV,126; Ateş, a.g.e., II,73.

⁴³ Al-i İmrân, 3/84.

⁴⁴ er-Râzî, a.g.e., III,735.

“Kim, din yönünden, iyilik edici olarak yüzünü Allah'a teslim edip dosdoğru İbrahim dinine tâbi olandan daha güzel olabilir?...”⁴⁵

وَأْمَرْنَا لِنُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ... “Bize, âlemlerin Rabb'ine teslim olmamız emredildi...”⁴⁶

كَذَلِكَ يُبْمُ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسَلِّمُونَ... “Kendisine teslim olmanız, yalnız O'na tapmanız için Allah size nimetlerini tamamlıyor...”⁴⁷

...فَالِهَيْكُمْ إِلَهُ وَاحِدَ قَلَّةَ اسْلِمُوا... “...İlâhınız tekbir ilâhtır, yalnız O'na teslim olun...”⁴⁸

...وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ... “Melike: “Rabbim, ben kendime yazık etmişim. Artık Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum!” dedi”⁴⁹

وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى...

“Kim güzel davranarak yüzünü (özünü) Allah'a teslim ederse o, en sağlam kulpa yapışmıştır...”⁵⁰

فَلَمَّا اسْلَمْنَا وَتَلَّهَ لِلْجَبِينِ “İkisi de böylece (Allah'ın emrine) teslim oldular ve (İbrahim, kurban etmek için) Onu (oğlunu) alını üzerine yıktı”⁵¹

... وَأَنْبِئُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ... “Rabbimize yöneliniz ve O'na teslim olunuz...”⁵²

Yukarıda zikrettiğimiz âyetlerde “اسْلَمَ” fiilleri, “teslim olmak ve boyun eğip inkiyâd etmek” anlamında kullanılmıştır. İslam kelimesinin asıl anlamı da budur.⁵³

⁴⁵ Nisâ, 4/125.

⁴⁶ En'âm, 6/71.

⁴⁷ Nahl, 16/81.

⁴⁸ Hac, 22/34.

⁴⁹ Neml, 27/44.

⁵⁰ Lokman, 31/22.

⁵¹ Sâffât, 37/103.

⁵² Zümer, 39/54.

3 - İslam kelimesinin “din” anlamında kullanılışı:

Kur'an'da İslam kelimesi mastar şeklinde geldiğinde genellikle din anlamında kullanılmıştır.

“*Allah katında din, İslamdır.*”⁵⁴ Bu âyetteki İslam kelimesi din anlamında kullanılmış olup, peygamberlerin getirmiş oldukları bütün hak dinleri içine alır. Çünkü hernekadar peygamberlerin şeriatlarında, bazı amellerin şekillerinde ve bazı tekliflerde ihtilaf olsa bile aslı ve ruhu (inanç esasları) tektir.⁵⁵ Bu âyet-i kerimeden başka şu âyetlerde de İslam kelimesi mastar sıgasıyla isim olarak gelmiş ve din anlamında kullanılmıştır:

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“*Kim İslam'dan başka bir din ararsa, bilsin ki, (o din) ondan kabul edilmeyecek ve o, âhirette kaybedenlerden olacaktır.*”⁵⁶

...الْيَوْمَ أَحْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...

“*...Bugün size, dininizi olgunlaştırdım, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı beğendim...*”⁵⁷

Kurtubî, bu âyetteki İslam'ı şöyle açıklamaktadır:

“Bu âyetteki İslam, Al-i İmrân suresinin 19.âyetindeki; “*Allah katında din, İslamdır...*” sözünde kastedilen İslamdır. O da Hz.Peygamber'e Cibrîl'in sorusunda açıklanmaktadır”⁵⁸

⁵³ Bkz., et-Taberî, a.g.e., V,297; VII,159,238; XIV,156; XVII,161; XIX,170; XXI,79; XXIII,79; XXIV,17; er-Râzî, a.g.e., III,471.601; XIII,31; el-Kurtubî, a.g.e., V,399; VI,188,394; VII,19; X,161; XII,58; XV,104,269,329; XVI,348; Elmalılı, a.g.e., III,1476,1890,1958; VI,4062; Ateş, a.g.e., II,374; III,171; VI,26,370; VII,73,412; VIII,28,94.

⁵⁴ Al-i İmrân, 3/19.

⁵⁵ et-Taberî, Ebû Câfer Muhammed b.Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'an*, Mısır 1954, III,212; Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsîri'l-Kur'ani'l-Hakim, (el-Menâr)*, Beyrût, trs, III,257.

⁵⁶ Al-i İmrân, 3/85.

⁵⁷ Mâide, 5/3.

⁵⁸ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrût 1985, VI, 63,64.

Aşağıdaki âyetlerde de İslam kelimesi “hak din” anlamında kullanılmıştır.⁵⁹

فَمَنْ يَرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ...

“Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslam'a açar...”⁶⁰

“...وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ...” “İslam olduktan sonra inkar ettiler...”⁶¹

أَقْسَنُ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ...

“Allah'ın, göğsünü İslam'a açtığı kimse, Rabbinden bir nur üzerinde değil mi?...”⁶²

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ...

“İslam'a davet olunduğu halde Allah üzerine yalan uyduranlardan daha zalim kim olabilir?...”⁶³

Bütün Hak Dinler İslam mıdır?:

Kur'an'ın tâlimleri bize açıkça gösterir ki: Tevhid dini, yalnız Hz. Muhammed (s.a.v) ile başlamış değildir. Hz.Nuh, İbrâhim, Mûsa ve İsâ'nın dini de, aslı itibarıyla, İslam'dır.⁶⁴

İslam kelimesini lügat yönünden incelerken de bahsettiğimiz gibi İslam'ın özü, temeli Allah'a teslim olmaktır. Bütün hak dinlerin özü de Allah'a teslimiyeti öngördüğüne göre bütün peygamberlerin tebliğ ettiği ilâhî dinin ortak adı da İslamdır. Çünkü peygamberlere verilen mesajın mahiyeti aynıdır. Hepsisi de insanları tek Allah'a kulluğa, âhirete imana ve sâlih amele çağırmıştır. Bu bakımdan misyonları aynı olan peygamberler arasında bir ayırım yapılamaz.⁶⁵ Aşağıda vereceğimiz âyetlerde de bu husus açıkça belirtilmektedir.

⁵⁹ Bkz., et-Taberî, a.g.e., VIII,26; XXIII,209; XXVIII,87; Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Neşriyat, trs, III,2049; IV,2592; VII,4935; Ateş, a.g.e., III,233; VII,540; IX,413.

⁶⁰ En'âm, 6/125.

⁶¹ Tevbe, 9/74.

⁶² Zümer, 39/22.

⁶³ Sâf, 61/7.

⁶⁴ A.Hamdi Akseki, **İslam**, İst, 1943, s.XIII.

⁶⁵ Ateş, **Kur'an-ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı**, İst, 1990, s.45.

... لا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ... “Allah'ın elçileri arasında bir ayırım yapmayız.”⁶⁶ Yüce Allah, ilk elçisi olan Nuh'a neyi vahyetmiş ise, son elçisi Muhammed (a.s)'a da onu vahyetmiştir:

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ...

“Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik...”⁶⁷

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمْ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتَ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ

آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

“Rabbi ona (İbrahim'e): 'İslam ol!' demişti. 'Alemlerin Rabbine teslim oldum' dedi. İbrahim'de bunu kendi oğullarına vasiyet etti. Ya'kub'da: 'Oğullarım Allah, sizin için o dini seçti; bundan dolayı sadece müslümanlar olarak ölünüz! (dedi). Yoksa siz, Ya'kub'a ölüm (hâli) geldiği zaman orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub), oğullarına: 'Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?' demişti. 'Senin tanrın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshâk'ın tanrısı olan tek Tanrı'ya kulluk edeceğiz, biz O'na İslam olanlarız!' dediler”⁶⁸ âyetleri, bütün peygamberlerin müslüman olup İslamı getirdiklerini;

قُولُوا مَا مَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ

وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

“Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a, Ya'kub'a ve torunlarına indirilene, Musâ'ya ve İsâ'ya verilene ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından verilene inandık, onlar arasında bir ayırım yapmayız, biz de Allah'a teslim olanlarız deyin!”⁶⁹ âyeti de peygamberlerin mesajının bir olduğunu, onlar arasında bir ayırım yapılmayacağını bildirmektedir.

⁶⁶ Bakara, 2/285.

⁶⁷ Nisâ, 4/163.

⁶⁸ Bakara, 2/131-133.

⁶⁹ Bakara, 2/136.

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي

قَالُوا مَآءًا وَأَشْهَدُ بِأَنَّنا مُسْلِمُونَ

“Havarîlere: 'Bana ve elçime inanın!' diye vahyettiğim. İnandık, bizim müslümanlar olduğumuza şahid ol!' demişlerdi”⁷⁰ âyeti, Hz. İsa'ya inanan Havarilerin de müslüman olduğunu söylemektedir. Demek ki İslam, sadece son dinin adı değil, aynı zamanda bütün ilâhî dinlerin ortak adıdır. Bu dinlerin, dillere göre adları ayrı ayrı olsa da ruhları İslamdır.⁷¹

Kur'an'a göre bütün dinlerin aslı birdir, son din ne ise ilk din de aslı itibarıyla odur. Şu kadar ki, onların insanlar tarafından zaman zaman tahrife uğramış olan esasları son din ile düzeltilmiştir. Allah her kavme, her ümmete, bir peygamber, bir müşîd göndermiş ve onlar vasıtasıyla bir din, bir şariat tebliğ edip, onları doğru yola çağırmıştır. İslam dini sadece bu hakikatı tebliğ etmekle kalmamıştır. Bununla beraber, isimleri bize gelmiş olsun, olmasın, bütün peygamberleri ve onlara indirilmiş olan mukaddes sahife ve kitapları tasdik ve onlara iman edilmesini de kendi esasları arasına almıştır.⁷²

Kur'an, gerçek dini yalnız kendisine hasretmeyerek bütün semâvî dinlerin sönmüş ve karanlıklar içine gömülmüş bulunan tarihî ve aslî kıymetlerini ortaya koymuş, onları yenileyerek hepsinin bir esasta, Allah'ın bir olduğu esasında birleştiklerini ve böylece bütün peygamberlerin tebliğ eyledikleri dinin İslam olduğunu meydana çıkarmıştır. Kur'an'a göre müslümanlık insanlık mefhumu kadar geniş ve şumullüdür. Yalnız Hz. Muhammed (s.a.v)'in değil, önce gelip geçen bütün peygamberlerin dini de, umûmî manasıyla müslümanlıktır. Hz. Nuh, İbrahim, Musâ ve İsa'nın dini de, bu mânâda İslamdır. Binaenaleyh müslümanlık dünyanın her tarafında zuhur etmiş olan bütün peygamberlerin dinidir. Kur'an'a göre İslamiyet dairesi bütün insanlığı kuşatmıştır. Peygamberimizle de din kemâlini bulmuştur. Bunun içindir ki ondan sonra başka bir peygamber gelmeyecektir.⁷³

⁷⁰ Mâide, 5/111.

⁷¹ Ateş, Kur'an-ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı, s.45.

⁷² Akseki, a.g.e, s.545.

⁷³ Akseki, a.g.e, s.XVI, XVII.

B) ŞERİAT KAVRAMI

1- Lügat Yönünden Şeriat Kavramı:

Şeriat kelimesi Arapça olup, “Şe-Ra-A: شرع” fiilinin mastarıdır. “Şe-Ra-A: شرع” fiili lügatta başlıca şu anlamları ifade etmektedir:

a) Bir şeye başlamak, işin içine girmek:

Bir işe girişte başlanıldığı zaman “ شرَعْتُ فِي هَذَا الْأَمْرِ شُرُوعًا ” “Bu işe başladım” denilir. Araplar, bir kimse temizlik kabına elini soktuğu zaman “ أَشْرَعَ يَدَهُ فِي الْمُطَهَّرَةِ ” “filan temizlik kabına elini soktu” derler. Yine bir kimse devesini su yoluna soktuğunda “ أَشْرَعَ نَائِمَتَهُ ” “devesini girdirdi” denilir, hayvan su yoluna girince ise “ شَرَعَتُ الدَّابَّةُ ” “Hayvan su yoluna girdi” denilir. Arap şairi Şemâh bu anlamda şöyle demiştir:

فَلَمَّا شَرَعَتْ فَصَعَتْ غَلِيلاً فَأَعَجَلَهَا وَقَدْ شَرَعَتْ غِمَاراً

“Hayvan su yoluna girince doyasıya su içti. Doyasıya su içtikten sonra sahibi onu süratle sürdü”⁷⁴

b) Bir şeyi açıklamak, izhar etmek:

Bir kişi hakkı açıklayıp, batılı reddettiği zaman “ شَرَعَ فُلَانٌ ” “filan hakkı açıkladı, batılı reddetti” denilir. Nitekim el-Ezherî şöyle demiştir: Bu mânâ Arapların hayvanı kesip, derisini soydukları zaman söyledikleri “ شَرَعَ الْإِهَابُ ” “deri soyuldu” ifadesinden alınmıştır.⁷⁵

⁷⁴ İbn Manzûr, a.g.e., II,299; ez-Zebîdî, a.g.e., V,397.

⁷⁵ ez-Zebîdî, a.g.e., a.y.

c) Evin kapısının yola açılması:

Evin kapısı yola açılıyorsa “ev yola yakın oldu” anlamında “ شَرَعَ الْمَنْزِلَ ” denir. Araplar, kapısı yola açılan eve “ دَارٌ شَارِعَةٌ ” veya “ مَنْزِلٌ شَارِعٌ ” derlerdi.⁷⁶

d) Kanun koymak:

“ شَرَعَ - يَشْرَعُ - شَرْعًا ” “kanun koymak” anlamına gelmektedir.⁷⁷

e) Bir şeyi çok yukarı kaldırmak:

Şe-Ra-A: شَرَعَ fiili “bir şeyi çok yukarı kaldırmak” anlamına da gelmektedir. Nitekim “ شَرَعَ السَّفِينَةَ ” “gemiye yelken takmak” buradan gelmektedir.⁷⁸

f) İpi ilmeklemek:

Biri urganı ilmekleyip, kovanın kulpuna taktığı zaman “ شَرَعَ فَلَانَ الْحَبْلَ ” “filan ipi ilmekledi” denilir.

g) Mızrağı doğrultmak:

“ شَرَعْتُ الرِّمَاحَ شَرْعًا ” “mızrağı doğrulttum” anlamına gelmektedir.⁷⁹

Şeriat kelimesi aslında Arapların dilinde bir ırmak veya herhangi bir su kabından su içmek veya su almak için girilen yol demektir.⁸⁰ İnsanlar o yoldan giderek su alırlar veya hayvanlarını su içmesi için oraya sürerler.

Araplar, bir kimse devesini su yoluna sürüpte deve su içince “ شَرَعَ إِبِلَهُ وَشَرَعَهَا ” derler. Hatta Araplarda şu söz darb-ı mesel olmuştur:

“ شَرَعَ إِبِلَهُ وَشَرَعَهَا ” “Şüphesiz ki en kolay sulama, suya giden yolu açıp, hayvanı oraya sürmektir.” Çünkü deveyi sulayan kişi, deveyi su yoluna sokunca deveyi sulamada zorluk çekmez.⁸¹

⁷⁶ İbn Manzûr, a.g.e., II,299; ez-Zebîdî, a.g.e., a.y.

⁷⁷ el-Cevherî, a.g.e., III,1236; İbn Manzûr, a.g.e., a.y.

⁷⁸ el-Cevherî, a.g.e., a.y; İbn Fâris, a.g.e., III,262.

⁷⁹ ez-Zebîdî, a.g.e., V,396.

⁸⁰ el-Cevherî, a.g.e., a.y; İbn Manzûr, a.g.e., a.y; ez-Zebîdî, a.g.e., V,397.

⁸¹ İbn Manzûr, a.g.e., a.y; ez-Zebîdî, a.g.e., a.y.

Şeriatı su yoluna şu yönlü bir yaklaşımla benzetmişlerdir. Çünkü gerçekten doğrulukla oraya giren kişi hem kanar, hem de temizlenir. Kanmaktan maksat, bazı hükemanın dediği gibi;

كُنْتُ أَشْرَبُ فَلَا أُرْوَى فَلَمَّا عَرَفْتُ اللَّهَ تَعَالَى رَوَيْتُ بِلَا شُرْبٍ

“İçerdim kanmazdım, Allah'ı tanıdıktan sonra içmeden kandım.”
Temizlenmekten maksat ise;

...إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Ey Ehl-i Beyt (ey peygamberin ev halkı), Allah sizden, kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmayı istiyor”⁸² âyetindeki mânâdır.⁸³

Ebus-Suûd; şeri'at ve su yolu ilişkisini şöyle açıklamıştır: “Suyun insan hayatındaki yeri ne ise, dinin de ebedî hayatı kazanmadaki yeri öyledir. Bu sebeple dine şeri'at denmiştir.”⁸⁴

Rağib el-İsfehânî ise bu hususta şöyle demiştir: “Şer' *شرع*”, aslında mastardır. Sonra açık ve geniş yola isim yapılmış, şer' *شرع*, şir'a *شريعة* ve şeri'at *شريعة* denilmiştir. Bu da dinde tarikat-ı ilâhiyye'ye istiâre edilmiştir.”⁸⁵

İstılahta, yol, kanun, kural ve kaideler için kullanılan şeri'at; Yüce Allah'ın oruç, namaz, hac, zekat ve diğer sâlih ameller gibi emrettiği ve dinde vâz ettiği kanunlar bütünü olarak tarif edilmektedir.⁸⁶

Başka bir tarifte şeri'at; Cenab-ı Hakk'ın kulları için vâz etmiş olduğu dînî, dünyevî ahkâmın heyet-i mecmuasıdır. Bu itibarla şeri'at, din kelimesi ile aynı anlama gelmekte olup, hem “ahkâm-ı asliyye” denilen îtikâdî hükümleri, hem de “ahkâm-ı fer'iyye-i ameliyye” denilen ibâdet, ahlâk ve muamelatı ihtivâ eder. Bununla beraber şeri'at tabirinin yalnız ahkâm-ı fer'iyye ye itlâkı

⁸² Ahzâb, 33/33.

⁸³ Rağib, a.g.e., s.379.

⁸⁴ Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İskilîbî el-İmâdî, **İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Kahire, trs, III,71; Vehbi, Mehmet, **Büyük Kur'an Tefsiri**, (Hülâsatü'l-Beyân), İstanbul 1969, III,1239.

⁸⁵ Rağib, a.g.e., a.y.

⁸⁶ İbn Manzûr, a.g.e., II,299; el-Kurtubî, XVI,163.

daha uygundur. Genel manada şer'i'at ise; bir peygamber tarafından tebliğ edilmiş olan kanun-u ilâhî demektir.⁸⁷

Tehânevî, şer'i'atı şu şekilde tarif etmiştir: “Şeriat, herhangi bir peygamberin, Allah tarafından insanlara getirdiği hükümlerdir. Bunlar pratikle ilgili ise bunlara fer'î ve amelî hükümler denir. Eğer bu hükümler îtikatla ilgili ise bunlara îtikadî ve aslî hükümler denir. Fer'î ve amelî hükümler fıkıh ilminin, îtikadî ve aslî hükümler de kelim ilminin konularını teşkil eder.”⁸⁸

Muhammed Ali Sayis de, fakihlere göre şeriat; insanların, inandıkları ve yaptıkları takdirde dünya ve âhirette mesut olmalarını sağlamak üzere, Allah'ın koyduğu hükümlere dendiğini söylemekte ve bu hükümlerin özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır: “Bu hükümlerin doğru, düz cadde gibi gayelerinden sapmaz, nizamlarında inhiraf bulunmayacak surette doğru ve sağlam temelleri vardır.”⁸⁹

Prof.Dr.M.Yusuf Musa, Mısır Üniversitelerinde “İslam Şer'i'atı'na “İslam Fıkıhı” denildiğini ve hatta ona eş anlamda tutulduğunu belirtmekte ve ancak bunun yanlış bir değerlendirme olduğu konusunda şunları söylemektedir: “Şeriat fikihtan daha umûmîdir. Çünkü o, îtikada da şâmilidir. Bazan şeriat mecâzî olarak fıkha da denir.”⁹⁰

Şeriat kökünden gelen teşrî, “şeriat koymak, şeriat yapmak, hükümleri açıklamak ve kanun koymak” olduğuna göre, İslam'da şeriat koymak, sadece Hz.Peygamberin hayatında olmuştur. Zira Yüce Allah, şeriat koyma yetkisini Hz.Peygamber'den başka kimseye vermemiştir. Ancak Hz.Peygamber'in teşrî yetkisinin sınırı da Kur'an'a ters düşmeyecek şekilde hüküm koymak ve Kur'an hükümlerinin açıklanmasından ibarettir. Sahabenin icthad ve fikirleri ile sabit olan şeyler şeriat değildir. Öyleyse Kur'an ve sünnetten başka teşrî'in kaynağı yoktur.⁹¹

⁸⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istilâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul 1976, I,14.

⁸⁸ Musa, M.Yusuf, *el-Emvâl ve Nazariyyetü'l-Akd*, Kâhire, 1987, s.10.

⁸⁹ Sayis, Muhammed Ali, *Tarihü't-Teşrî'i'l-İslamî*, Kâhire, 1939, s.4.

⁹⁰ Musa, M.Yusuf, a.g.e., s.10,11.

⁹¹ Sayis, a.g.e., s.5,6.

2- Kur'an-ı Kerim'de Şeriat Kavramı:

Şeriat kelimesi Kur'an'da başlıca şu âyetlerde geçmektedir:

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ 1)

“Sonra seni de (buyruğumuz)dan bir yola (bir hukuk düzenine) koyduk. Sen ona uy, bilmeyenlerin keyiflerine uyma...”⁹²

İsrailoğullarına yazılı bir kitab veren yüce Allah, kendi dillerinde bir ilâhî kitabı bulunmayan Arapların anlaması için de Hz. Muhammed (s.a.v)'e emrinden bir şeri'at, dini bir yasa vermiştir. Dolayısıyla Yüce Allah bu âyette peygamberlerine ve Ümmet-i Muhammede, bilmeyenlerin, kör taklitçilerin keyiflerine değil, Allah'ın gösterdiği yola (şeri'ata) uymalarını emretmektedir. Bu âyette geçen şeri'at, Kur'an ile gösterilen dünya görüşü ve hayat düzenidir.⁹³

Bununla beraber bu âyetteki şeri'at kelimesinden maksadın ne olduğu hakkında müfessirler arasında ihtilaf vardır. İbn Abbas'a göre bu âyetteki şeri'attan maksat; “seni buyruğumuzdan bir hidâyet üzere kıldık” demektir. Katâde ise bu âyetteki şeri'attan maksat; emir, nehiy, hadler ve farzlardır, demektedir. Mukâtil'e göre ise bu âyetteki şeriat; “beyyine” anlamındadır. Çünkü şeriat, hakka giden bir yoldur. Kelbî'ye göre de “sünnet” anlamındadır. Çünkü o kendisinden önceki peygamberlerin yolunu takip etmektedir. İbn Zeyd'e göre ise şeriatın maksat dindir. Çünkü şeriat kurtuluş yoludur, demiştir.⁹⁴

2) لِكُلِّ... جَعَلْنَا مِنْكُمْ شَرِعةً وَمِنْهَا جَا... 2) “Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik...”⁹⁵

Bu âyette geçen “şir'a: شَرِعةٌ”, “şeri'at: شَرِعةٌ” demek olup, çoğulu

“شراع - شرع - شرع” şeklinde gelmektedir.⁹⁶ Şir'a “شَرِعةٌ” kelimesinin iştikâkı (türetilişi) hususunda şu iki izah yapılmıştır:

⁹² Câsiye, 45/18.

⁹³ Ateş, a.g.e., VIII,336.

⁹⁴ Bkz., et-Taberî, a.g.e., XXV,146; el-Kurtubî,XVI,163.

⁹⁵ Mâide, 5/48.

⁹⁶ et-Taberî, a.g.e., VI,269.

a) Bunun fiili olan “شَرَعَ” “açıkladı ve izah etti” manasındadır. Nitekim

İbnü's-Sikkît şöyle demektedir: “الشَّرْعُ” lafzı mastardır ve Arapların hayvanı kesip, derisini soydukları zaman söyledikleri “شَرَعْتُ الْإِهَابَ” “deriyi soydum” ifadesinden alınmıştır.

b) Bunun aslı olan “şeraa: شَرَعَ” fiili, “bir şeye başlamak, işin içine girmek” anlamına gelen “eş-Şurû' الشُّرُوعُ” mastarındandır.⁹⁷

Şir'a ve şeri'at, “kendisiyle kurtuluşa ulaşılan açık, belirgin yol” anlamına gelmektedir.⁹⁸

Yüce Allah bu âyette şöyle buyurmaktadır: “Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik; sizden her bir ümmet için kendisine uyup, amel edecekleri bir şeriat ve içine koyulup gidecekleri apacık bir yol tayin ettik. Allah isteseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı. Allah dileseydi, hepiniz için bir tek şeriat belirlerdi; her bir ümmet için ayrı bir şeriat koymazdı.⁹⁹ Fakat size verdikleriyle sizi sınamak istedi. Ama Cenab-ı Allah sizi denemek, itaatkarı asiden, emre uyanı muhalefet edenden ayırmak için sizlere farklı şeriatlar belirledi. Öyleyse hayır işlerine koşun. Acele edin, sizi Rabbinizin rızasına yaklaştıracak olan iyi işler yapmaya koşun. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O size ayrılığa düşüğünüz şeyleri bildirecektir.¹⁰⁰

3) شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا

... بِإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى...
vahyettiğimizi İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi şeriat (hukuk düzeni) yaptı.¹⁰¹

⁹⁷ er-Râzî, a.g.e., IV,608.

⁹⁸ el-Kurtubî, a.g.e., VI,211.

⁹⁹ Peygamberlerin şeriatları farklıdır ama dinleri birdir. “Allah katında din İslamdır.” Allah Teâlâ, kullara kolaylık olsun diye şeriatleri farklı olarak belirlemiştir. Çünkü bir çağa uyan bir hüküm, başka bir çağa uymayabilir. “Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik.” Allah'ın sonsuz hikmetini düşünün. Bkz, es-Sâbûnî, Muhammed Ali, Muhtasarı Tefsiri't-Taberî, Mekke 1982, I,202.

¹⁰⁰ es-Sâbûnî, a.g.e., a.y; Zühaylî, Vehbe, et-Tefsiru'l-Münir fi'l-Akideti ve's-Şeriatu ve'l-Menhec, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1991, VI,215.

¹⁰¹ Şûrâ, 42/13.

4) أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنَ بِهِ اللَّهُ... 4)

“Yoksa onların, kendilerine, Allah'ın izin vermediği bir şeyi, dinde onlara şeriat kılacak ortakları mı var?...”¹⁰²

Bu son iki âyette geçen “Şe-Ra-A” fiili “kanun koymak, şeriat vâz etmek” anlamında kullanılmıştır.¹⁰³

SONUÇ:

Arapça lügatta “itaat etmek, boyun eğmek ve teslim olmak” anlamlarına gelen İslam kelimesinin terim anlamı, kişinin özünü Allah'a teslim etmesi, yalnız O'na kulluk edip, O'nun buyruklarına boyun eğmesi demektir. Daha sonra İslam kelimesi, Peygamber (s.a.v)'in Allah'tan getirdiği dine, kayıtsız şartsız Allah'a boyun eğmeye tahsis edilmiştir. Bu teslimiyet insanın kendi iradesiyle ortaya çıkar. Bu irâdî teslimiyet ise İslamın özüdür. İslam kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de, “kişinin özünü Allah'a teslim edip, O'na itaat ederek, emirlerine boyun eğmesi” anlamında kullanılmıştır. Bütün hak dinlerin özü Allah'a teslimiyeti öngördüğüne göre, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği ilâhî dinin ortak adı da İslamdır. Çünkü peygamberlere verilen mesajın mahiyeti aynıdır. Hepsi de insanları tek Allah'a kulluğa, âhirete imana ve sâlih amele çağırmıştır. Kur'an'a göre bütün dinlerin aslı birdir, son din ne ise ilk din de aslı itibarıyla odur. Şu kadar ki, onların insanlar tarafından zaman zaman tahrife uğramış olan esasları son din ile düzeltilmiştir.

Şeriat kelimesi ise; lügatta “insanı bir ırmağa, bir su kaynağına götüren geniş yol” anlamına gelirken, ıstılahta, yol, kanun, kural ve kaideler için kullanılmıştır. Kur'an konteksi içerisinde bu kelime “kendisiyle insanların kurtuluşa ulaşacakları açık, belirgin yol, ilâhî kanun ve hukuk düzeni” anlamında kullanılmıştır.

¹⁰² Şûrâ, 42/21.

¹⁰³ Bkz., et-Taberî, a.g.e., XXV,14,21; el-Kurtubî, a.g.e., XVI,10.

KAYNAKLAR:

- Aksan, Doğan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Ankara 1978.
- Akseki, A.Hamdi, *İslam*, İst, 1943.
- Alfred, Korzybski, *Science and Sanity*, America 1958.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İst, 1988.
- *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, İst, 1983.
- *Kur'an-ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı*, İst, 1990.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istilâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul 1976.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b.İsmail, *el-Câmi'u's-Sahih*, Çağrı Yayınları, İst, 1981.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihah Tâcu'l-Luga ve Sihahu'l-Arabiyye*, Beyrut, 1979.
- Ebû Hayyân, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Yusuf İbn Ali Yusuf İbn Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, Riyad, trs.
- Ebu's-Suûd, Muhammed b.Muhammed b.Mustafa el-İskilbî el-İmâdî, *İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerim*, Kahire, trs.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, trs.
- İbn Fâris, *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga*, Kahire, 1266.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut trs.
- İzutsu, Toshihiko, *God and Man in the Koran*, Tokyo, 1964.
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrût, 1985.
- Mevdûdî, *Mebâdiu'l-İslam*, Beyrût, 1980.
- Musa, M.Yusuf, *el-Emvâl ve Nazariyyetü'l-Akd*, Kâhire, 1987.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim el-Haccâc b.Müslim el-Kureyşî, *Sahihu Müslim*, Thk: M.Fuad Abdulbakî, Çağrı Yayınları, İst, 1981.
- Palmer, F.Robert, *Semantics*, Cambridge University Press, Londra, 1976.
- Ragîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, Mısır, 1970.
- er-Râzî, Fahrüddin Muhammed İbn Ömer, *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb)*, Tahran, trs.
- Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsîri'l-Kur'ani'l-Hakim, (el-Menâr)*, Beyrût, trs.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Muhtasarü Tefsiri't-Taberî*, Mekke, 1982.
- Sayis, Muhammed Ali, *Tarihü't-Teşri'i'l-İslamî*, Kâhire, 1939.
- Soysaldı, Mehmet, *Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, Çağlayan Yayınları, İzmir, 1997.
- et-Taberî, Ebû Câfer Muhammed b.Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'an*, Mısır, 1954.
- Türkçe Sözlük*, T.D.K, Ankara 1983.
- Ulman, Stephan, *Semantics*, Oxford, New York, 1979.

- Vehbi, Mehmet, *Büyük Kur'an Tefsiri, (Hülâsatü'l-Beyân)*, İst, 1969.
- ez-Zebîdî, Muhibbü'd-Din Ebî Fayz Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseynî el-Vasîtî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmus*, Beyrut, trs.
- Zeydan, Abdülkerim, *Usûlu'd-Dâ'vet*, Bağdat, 1981.
- *el-Medhal Li Dirâseti'ş-Şeriatî'l-İslamiyye*, Bağdat, 1982.
- Zühaylî, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir fi'l-Akideti ve'ş-Şeriatî ve'l-Menhec*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1991.